

II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı*

A Social Aid Practice in II. Abdülhamid Era: Tev'em Salary

Gül Hanım CENGİZ**

Özet

Bu çalışmanın konusu II. Abdülhamid dönemi sosyal yardım uygulamalarından birisi olan ve muhtâcin maaşı içerisinde yer alan tev'em maaşıdır. Aslında daha önceki dönemlerde de verilen bu maaş II. Abdülhamid dönemi hayır faaliyetleri içerisinde kendisine daha geniş bir yer bulmuştur. İkiz ve üçüz çocuklar ile annelerine verilmekte olan bu yardım din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı tebaasına verilmektedir. Maaşa sahip olmanın tek şartı "*muhtâcinden*" olup, "*fakr ü zarûrete düçâr*" olmaktır. Ailelerin talebi ile verdikleri bilgilerin kontrol edilmesi üzerine yardıma muhtaç çocuklara bu maaş bağlanmaktadır. Hazineden ve belediye gelirlerinden ödenmektedir. Aylık olarak bağlanan bu yardım ile ailenin iki ya da üç çocuğa birden sahip olmasının getirdiği maddi külfet ortadan kalkmakta insanlar rahat bir nefes almaktadır. Kızlara kendi hayatlarını idame ettirecek hale gelinceye kadar verilen bu maaş, erkeklere yaş sınırı getirilerek verilmektedir. Annesi ve babası vefat eden çocuklara hem fakir hem de kimsesiz oldukları için bu yardım sağlandığı gibi, ayrıca, annesi vefat edenlere bir de sütanne tayini yapılmaktadır. Ordu mensubu olan kişilerin zevceleri ikiz, üçüz çocuk doğurduklarında bu kişilere görevlerini daha iyi yerine getirmeleri için çeşitli taltifler verildiği tespit edilmektedir. Ayrıca devletin böyle bir yardım yapması savaşlar, kıtlık, açlık, hastalıklar vb. gibi sebepler yüzünden azalan Osmanlı nüfusunu artırma teşviği niteliği de taşımaktadır. Tev'em maaşı, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet olgusunun iyice belirgin hâle geldiğinin göstergelerinden biridir.

Anahtar Kelimeler : tev'em, maaş, yardım, çocuk, Osmanlı, aile

---

* Bu makale, "II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Toplumunda Çocuk (1876-1909)" başlıklı Doktora teziimizden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Isparta, hanimgoktas@sdu.edu.tr

Abstract

The aim of this study is to analyze tev'em salary which is one of the social aid practices of II. Abdülhamid era and included within the salary of those in need. This salary which was in fact distributed in previous periods as well, found a broader place for itself within charity activities of II. Abdülhamid era. This salary which was given for twins and triplets and their mother is distributed to all the people of Ottoman disregarding language, religion and race. The only condition of having this salary is to be "muhtacinden" and be "fâker u zarurete duçar". Upon controlling the information given with the demand of family, this salary is given for the children in need. It is paid from the state treasury and Municipality Income. With this monthly aid, the financial burden brought by having two or three children is decreased and parents take a sigh of relief. This salary which is given for the female children until they can earn their own living is given to the male children within the limits of age. This aid is provided for the children who both have lost their mother and father because they are a little poor and orphans; moreover a wet-nurse is assigned for those whose mother had died. It was determined that people who are affiliated to the army are given various rewards in order for them to fulfill their duty when their wife birth to twins, triplets. Moreover, this aid of Ottoman has the characteristics of supporting Ottoman population which has decreased due to wars, drought, hunger, disease etc. Tev'em salary is an indicator that in II. Abdülhamid Era the status of social state had become thoroughly distinctive in II. Abdülhamid Han.

Key Words : tev'em, salary, need, children, Ottoman, family

Bu çalışmada, II. Abdülhamid dönemi Osmanlı sosyal yardım alanına yönelik olan ve muhtâcin maaşları içerisinde yer alan tev'em maaşı, modernleşme sürecinin sosyal bir olgusu olarak incelenecektir. Tev'em maaşı, ikiz ve üçüz çocuklara verilen bir maaştır. Osmanlı arşiv belgelerinde sıkça geçen "fâkr û zarûrete düçâr" şeklinde durumlarını bildiren tev'em çocuk sahibi ailelere bu yardım yapılmaktadır. Yardım, aynı zamanda, çağının da bir gereği olarak Osmanlı devletinin sosyal devlet niteliğinin bir işaretidir.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılına bir bütün olarak bakıldığında, devletin sosyal alandaki işlevlerinin de modernleşmeye uygun olarak genişlediği dikkat çekmektedir. Bu dönemde modern devletin önem verdiği hususlar arasında nüfusun artışı, sağlığı ve refahı bulunmaktadır. II. Abdülhamid döneminde de çağın sosyal devlet olgularından uzak kalınmayarak, tüm hayır işleri ve toplumsal hizmetleri bu yönde yapılmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl çağına uygun yeni kurumsal yapılarla sosyal devlet olgusunu etkin bir şekilde öne çıkarması özellikle II. Mahmud döneminde. Nitekim bu bağlamda, o dönemde çağa uygun olduğu düşünülerek değişime uğratılan

kurumlardan biri vakıflardır. Bu değişimle beraber vakıflar, topluma hizmet konusunda işlevini önemli ölçüde kaybetmiştir. Çünkü 1826'da Evkaf-ı Hümâyün Nezareti kurulmuş, vakıflar da bu nezaretin çatısı altında toplanmıştır. Böylece vakıflar merkezileşme sürecine dahil olmuştur. Dolayısıyla, vakıf gelirleri merkezi maliye bütçesi içine alınmıştır. Bu sebeple de vakıflar eskiden olduğu gibi toplum hizmetinde etkin olamamıştır. İşte bu sebeplerle, yavaş yavaş da olsa, yoksulların korunması, merkezi bir kurumun idaresine girmeye başlamıştır. Evkaf-ı Hümâyün Nezareti, bazı kurumlarla beraber yoksulların korunması için maaşlar ödemiştir.¹

Yoksullara ödenen maaşlardan biri muhtâcin maaşdır. Muhtâcin maaşı, yoksul yaşamının devlet güvencesi altına alınması, ihtiyaç sahiplerinin korunması amacıyla verilen bir maaştır.² Dul kadınlara, yetimlere, din adamlarına, mühtedilere, muhacirlere, dergâh ve tekkelere, özürülere, felaketzedelere, asker ailelerine ve öğrencilere verilen bu maaş şüphesiz toplumun her kesimini kapsamakta gerçekten fakir ve yardıma muhtaç kişiler araştırılıp onlara verilmekte idi.³

Muhtâcin maaşı içinde verilen maaşlardan birisi tev'em maaşdır. 1870'li yıllardan itibaren belediye teşkilatından ödenmeye başlayan maaşlar arasında tev'em adı verilen ikiz ve üçüz çocuk maaşları da bulunmaktadır. Arapça kökenli olan tev'em kelimesi ikiz anlamına geldiği gibi eş, benzer anlamında da kullanılmaktadır.⁴ Bu yüzden, Osmanlıca belgelerde hem ikiz hem de üçüz çocuklardan "tev'em çocuklar" onlara verilen maaştan da "tev'em maâşâtı" şeklinde bahsedilmektedir.⁵ Tev'em maaşları ile ilgili belgelerde geçen "*muhtâcinden*"⁶ "*muhtâcin tertibinden mahlûl bulunan*"⁷ gibi ifadeler artık tev'em maaşlarının da muhtâcin maaşları arasında yer aldığını göstermektedir. Gerçekten, belgelere bakıldığında "*fakir hâlinde bahisle*"⁸, "*erbâb-ı ihtiyacdan olduğu*

¹ Tanzimat döneminde vakıf uygulamalarında bu doğrultuda yaşanan değişiklikler için bkz. Bahaeddin Yediyıldız-Nazif Öztürk., "Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları", *Hakkı Dursun Yıldız (der.), 150. Yılında Tanzimat İçinde*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

² Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s.53.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Düzgün, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtâcin Maaşı Uygulaması", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 41-44.

⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2010, s. 1283. ya da Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004, s. 447.

⁵ BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH.MKT.(Dahiliye Mektubî), 1740/116, 22 Za 1307/10 Temmuz 1890.

⁶ BOA., DH.MKT., 2055/24, 07 Ş 1310/24 Şubat 1893; BOA., DH.MKT., 1369/80, 03 M 1304/2 Ekim 1886.

⁷ BOA., DH.MKT.521/18, 03 Ra 1320/10 Haziran 1902.

⁸ BOA., DH.MKT., 48/2, 09 Za 1310/16 Mayıs 1893.

tabkik eden"⁹, "*erbâb-ı fakir ve ihtiyacdan bulunmasıyla*"¹⁰, "*fakir ü zarûreti tabkik eden*"¹¹ gibi ifadelerle sıkça rastlanılmakta ve tev'em maaşı almanın şartları arasında fakirlik bulunmaktadır. Bu anlamda muhtâcin maaşı sürekliliği ifade eden bir şekilde fakir olma haline yapılan vurguyu nitelerken, tev'em maaşı ise hem ailenin iki çocuğa sahip olmasının getirdiği maddi külfete hem de nüfusun artmasına yönelik teşvike işaret etmektedir.¹² Dolayısıyla tev'em maaşının, içeriği bakımından Osmanlı toplumunda nüfusun artmasına yönelik bir teşvik niteliği de taşıdığı söylenebilir. Devlet; ailenin bir doğum olayından sonra iki veya üç çocuğa birden sahip olmasını göz önünde bulundurarak, çocukların bakımı için ailenin daha fazla sıkıntıya düşeceğini öngörmüş, bu yüzden sıkıntının kısmen de olsa giderilmesi için tev'em maaşı bağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde ikiz veya üçüz çocuklara ve ailelerine yapılan yardımlarla ilgili en eski arşiv belgelerinden biri III. Selim(1789-1807) dönemine tarihlenmektedir. Bu belgede üçüz çocukları olan ailelere tev'em maaşı yardımı yapılması emredilmektedir.¹³ Yine III. Selim dönemine ait başka bir belgede ise, Alanyalı bir kadının "*bir bâtında üç nefer evlâd tevellüd ettiğinden*" çocuklarına günlük beşer akçeden on beş akçe maaş bağlanmasına karar verilmiştir.¹⁴ "*Emsâli sâal olundukada bu misillü batın-ı vahidden üç nefer evlâd tevellüd edenler şâyeste-i merhamet olduklarına binâen*" şeklinde geçen ifadeden tev'em maaşı uygulamasının eski zamanlara kadar uzandığı anlaşılmaktadır.¹⁵

Yukarıda da örnekleri verildiği üzere, önceki dönemlerde günlük akçe hesabı olarak verilen bu maaşlar daha sonraki dönemlerde aylık gurusu hesabı olarak ödenmektedir.¹⁶ II. Abdülhamid döneminde düzenli bir şekilde gurusu hesabı üzerinden ödenen maaşların genellikle 30 gurusu olduğu tespit

⁹ BOA., DH.MKT., 521/18, 03 Ra 1320/10 Haziran 1902.

¹⁰ BOA., DH.MKT., 1171/40, 23 R 1325/5 Haziran 1907.

¹¹ BOA., DH.MKT., 1484/45, 26 C 1305/10 Mart 1888.

¹² Güven Dinç-Fatma Şimşek-Haldun Eroğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda 'Tev'em Maaşı'", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, Cilt 16, 2009/1, s. 80.

¹³ Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s. 80.

¹⁴ BOA., HAT.(Hatt-ı Hümayun) 273/16054.

¹⁵ BOA., HAT. 299/17782; C.BLD. (Cevdet Belediye) 78/3891, 07 B 1250/9 Kasım 1834; C.BLD. 85/4229, 08 B 1233/6 Mayıs 1818 vb. gibi belgeler çoğaltılabilir.

¹⁶ Osmanlı Devleti'nin para birimindeki değişiklikler genel olarak üç evreye ayrılmakta idi. Başlangıçtan 1688 yılına kadar 361 yıl akçe, 1688 yılından 1879 yılına kadar 191 yıl kuruş-para, 1879 yılından devletin yıkılışına kadar 43 yıl ise lira-kuruş Osmanlı para birimi olarak kullanılmıştır. Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler*, Cilt 10, Ankara 2002, s.806. Bu devreler her ne kadar keskin bir geçiş gibi gözükse de durum böyle değildir. Mesela, 1688 yılında kuruş devrine geçilse de akçe 19. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Aynı durum kuruş ve lira için de geçerlidir. Öztürk, *a.g.m.*,s.806.

edilmektedir.¹⁷ Belirlenen bu miktarda, ailelerin mensup olduğu dinî veya coğrafi özelliğın etkili olmadığı, dönemin ekonomik koşullarına göre maaşların bağlandığı anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamid döneminde bazı bölgelerin belediyeleri, bütçelerindeki muhtâcin ve tev'em çocukların maaşları¹⁸ için ayrılan oran yetersiz olduğundan, ödemede sıkıntı yaşamışlardır. Çünkü İşkodra, Erzurum ve Trabzon vilayetleri belediyeleri bütçesinde tev'em maaşlarına 1/40 nispetinde bir oran ayrılmıştır. Talep yoğunluğu dolayısıyla, belediye yetkilileri, bütçeden ayrılan bu oranın yetersiz geldiğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine, belediye dairelerinin bütçelerinden 1/40 nispetinde ayrılan oran artırılmış ve 1/20'ye yükseltilmiştir.¹⁹

Genel olarak bu döneme bakıldığında, tev'em maaşları, ikizlerin ikisine cem'an ödense de bireysel olarak da bağlanabilmektedir. Örneğın Ekmekçibaşı mahallesinde oturan Münire Hanım'ın ikiz çocuklarından Mehmed Saim'e 30 guruş maaş tahsis edilirken, Saime Huriye'ye maaş bağlanmamıştır. Annesi Münire Hanım'ın talebi üzerine Saime Huriye'ye münhal olan 30 guruş maaş tahsisi uygun görülmüştür.²⁰ Yine yapılan araştırmada Gûreba Hüseyin Ağa Mahallesi Karanlık Çeşme Sokağı'nda oturan Hoca Hüseyin Efendi'nin fakir hâline binaen muhtâcin tertibinden münhal olan 30 guruş maaş ikiz çocuklarından Cemile'ye tahsis edilmiştir.²¹ İkiz çocuklara tahsis edilen münhal kaynak, muhtâcin maaşı alan kişilerin vefatından sonra kalan toplu paradır. Bu para, fakirliğini belgeleyebilen muhtaç kişilere verildiği gibi tev'em çocuk sahibi

---

¹⁷ BOA., DH.MKT., 1553/17, 4 S 1306/10 Ekim 1888; DH.MKT., 1511/32, 25 N 1305/5 Haziran 1888; DH.MKT.1484/80, 27 Ca 1305/10 Şubat 1888; DH.MKT.1497/101, 16 B 1305/29 Mart 1888; EK II: DH.MKT.1504/94, 17 Ş 1305/29 Nisan 1888; DH.MKT., 1603/56 , 9 B 1306/11 Mart 1889; DH.MKT.1605/44, 12 B 1306/14 Mart 1889; DH.MKT.1735/48, 05 Za 1307/23 Haziran 1890; DH.MKT.1743/42, 29 Za 1307/17 Temmuz 1890; DH.MKT.1845/41, 21 Za 1308/28 Haziran 1891; DH.MKT.1865/103, 03 S 1309/8 Eylül 1891 vb. gibi... Ancak, nadir de olsa ikizlerin her birine 12'şer buçuk, 15'er guruş ya da cem'an 20'şer, 25'er guruş ödemelerin yapıldığı da görülmektedir. Bu şekilde düşük aldıklarını fark eden ebeveynler, emsâllerinin daha fazla aldıklarını fark ettiklerinde ya da daha fazla miktara ihtiyaç duyduklarında fiyatın arttırılmasını istemektedirler. BOA., DH.MKT.43/12, 04 Za 1310/20 Mayıs 1893; DH.MKT.294/63, 13 R 1312/14 Ekim 1894; DH.MKT.889/76, 08 B 1322/10 Eylül 1904; DH.MKT.1452/57, 15 M 1305/3 Kasım 1887; DH.MKT.1495/70, 07 B 1305/20 Mart 1888.

¹⁸ Meşrutiyet dönemi öncesinde, belediye gelirinin masraf düşüldükten sonra kırkta birlik bir kısmının muhtâcine aylık otuzar guruşluk maaşlar şeklinde ödenmesi yaygın bir uygulamadır. II. Abdülhamid'in dış politika önceliklerine göre bu oran Kudüs gibi bazı bölgelerde arttırılmıştır. Özbek, *a.g.e.*, s.60-61.

¹⁹ BOA., DH.MKT.44/30, 05 Za 1310/21 Mayıs 1893.

²⁰ BOA., DH.MKT.521/15, 03 Ra 1320/10 Haziran 1902.

²¹ BOA., DH.MKT.521/16, 03 Ra 1320/10 Haziran 1902.

olan ailelere de ödenebilmektedir. Ancak, devletin zor durumda kaldığı zamanlarda hazineye aktarılmaktadır.²²

II. Abdülhamid döneminde tev'em maaşları konusunda yapılan bir yenilik, maaşın ödendiği kaynağın değiştirilmesidir. Önceki dönemlerde maaşlar, Evkaf Nezareti hazinesinden, Gümrük mukataâlarından ve Kapualtı Hâsılatı'ndan²³ ödenirken²⁴, II. Abdülhamid döneminde Hazîne-i Maliye-i Celîle tahsilatları olarak belirtilip, belediye gelirlerinden verilmeye başlanmıştır.²⁵ Ancak, 1888 yılına ait bir belgede hayvan, zebhiye²⁶, kile ve kantar vergilerinin Mal Sandığı²⁷'na devredilmesi ile birlikte belediyenin gelirleri azalmış, tev'em maaşlarının ödenmesinde sıkıntı meydana gelmiştir. Tev'em maaşlarının Mal Sandığı'ndan ödenmesi talebi üzerine "*tev'em çocuklara mal sandıklarının maaş i'tası muvâfik-i kânun olamayacağından*" dolayı reddedilmiştir.²⁸

Bu dönemde bir aile tarafından tev'em maaşı bağlanması talebi halinde, daha önce bölgede böyle bir uygulamanın olup olmadığı ve kişinin yararlanıp yararlanmadığı araştırılıyordu. Araştırma sonucu aynı durumda olanlara yapılan yardımlar örnek gösterilerek *emsâline tevfikeyen*²⁹ *emsâli vecbile*³⁰ *emsâli misüllü*³¹ *usûl ve*

²² BOA., İ.DH.730/50888, 18 Ş 1293/09 Eylül 1876; Düzgün, *a.g.t.*, s. 9.

²³ Kapualtı hâsılatı, Tanzimat öncesinde eyalet valileriyle sancak beyleri için ayrılan ödeneklerin bazılarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s.167. Tanzimat ile birlikte bir tür muhtâcin ve fukara tertibi işlevi de görmeye başlamıştır. Özbek, *a.g.e.*, s. 55.

²⁴ Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s.86.; Orhan Sakin, "Osmanlı Devleti'nde Çocuklara Yönelik Bilinmeyen Bir Uygulama", *Kültür*, Sayı 12, İstanbul 2008, s. 68.

²⁵ Trabzon vilayetinde tev'em maaşlarının Belediye'ye bırakılan gelirlerden karşılanması ile ilgili örnek belge: BOA., DH.MKT.1740/116, 22 Za 1307/10 Temmuz 1890; Yine bunun dışında çoğu belgelerde "... vilayet-i celîle belediye sandığından" DH.MKT.275/60, 24 S 1312/27 Ağustos 1894 "merkez belediye sandığından" DH.MKT.2051/68, 25 B 1310/12 Şubat 1893 "mahalli varidat belediyesinden" DH.MKT.1789/62, 25 R 1308/8 Aralık 1890 "... daire-i belediye veznesinden" DH.MKT.1745/71, 06 Z 1307/24 Temmuz 1890 "mahalli belediyesince" DH.MKT.1736/12, 07 Za 1307/25 Haziran 1890 "belediye hasılatından" DH.MKT.1417/16, 09 Ş 1304/24 Haziran 1887 vb. gibi tabirler ödemelerin Belediyeler tarafından yapıldığını desteklemektedir.

²⁶ Kasaplardan kestikleri hayvanlar için alınan vergidir. Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 1368.;

²⁷ Devlete ait gelirlerle pul ve kıymetli evrakın ve emanet mahiyetinde olarak tevdi edilen para ve aynıyatın saklandığı ve hesaplarının tutulduğu mal daireleri hakkında kullanılan bir tabirdir. Eskiden devlete ait paralar, şahıslarinkiler gibi sandık içinde muhafaza edildikleri için Mal Sandığı şimdiki tabirle devlet kasası demektir. Bu sebeple Mal Sandığı denilince kasa, vezne anlaşılırdı. Pakalın, *a.g.e.*, C.II, s. 402.

²⁸ BOA., DH.MKT.1528/41, 26 Za 1305/4 Ağustos 1888.;1869 yılında vilayetlerde Kapualtı hâsılatından ödenen maaşların mal sandıklarına kaydırıldığı söylense de, II. Abdülhamid döneminde tüm muhtâcin maaşlarının Hazîne-i Maliye-i Celîle'den verildiği görülmektedir. Özbek, *a.g.e.*, s. 56.

²⁹ BOA., DH.MKT.118/13, 10 S 1311/23 Ağustos 1893.

*emsâline nazâran*³² gibi ifadelerle yer verilerek tev'em maaşı bağlanmasına karar veriliyordu.³³ Taleplerin çoğunu genellikle ikizler³⁴ oluşturmakta ise de üçüz³⁵ ve dördüzlere³⁶ hatta iki sene ard arda ikiz veya üçüz doğuran ailelere de yardım yapılıyordu. İpsala nahiyesinin Bayrambey mahallesi ahalisinden İsmail Çavuş'un zevcesi iki sene aralıklı olmak üzere ikiz ve üçüz çocuk dünyaya getirmiş ve söz konusu çocuklara maaş tahsisi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine çocuklara "*münâsib bir mikdar*" maaş bağlanması uygun görülmüştür.³⁷

İkiz ve üçüz çocukların yanında çocukların annelerine de maaş bağlanmakta ya da atıyye-i seniyyeler³⁸ ile sadaka-ı seniyyeler verilmekte idi. İstanbul Davudpaşa mahallesinde sâkin Muzaffer Hanım'a biri erkek diğeri kız iki çocuk doğurmasından dolayı bir miktar "sadaka-ı seniyye" verilirken, çocuklarına tev'em maaşı bağlanmıştır.³⁹ Zevcinin koleradan vefatı sebebiyle ikiz çocukları ile "*bî-vâye ve hâl-i zarûrette*" kaldığından Sıdika Hatun'a beş yüz guruş atıyye-i seniyye ile birlikte ikiz çocuklarına tev'em maaşı bağlanmıştır.⁴⁰ Sivas'da "*fakr û zarûrete düçâr*" olan Hatice Hanım ile biri erkek biri kız olan ikiz çocuklarına aylık kırk iki guruş maaş tahsis edilmiştir.⁴¹ Bu örneklerde de görüldüğü üzere, fakir ve kimsesiz çocuklara tev'em, annelere ise atıyye-i seniyye ve sadaka-i seniyye'ler verilmiştir.

³⁰ BOA., DH.MKT.727/27, 26 Ra 1321/22 Haziran 1903.

³¹ BOA., DH.MKT.1488/18 , 09 C 1305/3 Mart 1888.

³² BOA., DH.MKT.1757/144, 19 M 1308/4 Eylül 1890.

³³ Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s. 88.

³⁴ BOA., DH.MKT.1484/23, 26 Ca 1305/9 Şubat 1888; DH.MKT.1565/71, 14 Ra 1306/18 Kasım 1888; DH.MKT. 1603/60, 9 B 1306/2 Mart 1889; DH.MKT.1734/65, 02 Za 1307/20 Haziran 1890; DH.MKT.1744/36, 02 Z 1307/20 Temmuz 1890; DH.MKT. 1755/81, 11 M 1308/27 Ağustos 1890; BEO.(Bâb-ı Âli Evrak Odası), 668/50029, 20 S 1313 /12 Ağustos 1895; İ.DH. (İrâde Dahiliye), 941/74472, 22 Ra 1302/9 Ocak 1885; ŞD. (Şûra-yı Devlet), 1789/8, 14 N 1312/11 Mart 1895 vb. gibi çoğaltılabilir.

³⁵ BOA., DH.MKT.1692/121, 05 C 1307/27 Ocak 1890; DH.MKT.1417/16, 09 Ş 1304/24 Nisan 1887; DH.MKT.1497/101, 16 B 1305/29 Mart 1888; DH.MKT.1504/94, 17 Ş 1305/29 Nisan 1888; DH.MKT.2319/77, 16 Za 1317/18 Mart 1900 vb. gibi çoğaltılabilir.

³⁶ Dördüz doğan çocuk oldukça nadir olduğu için örneklerine de çok az rastlanmaktadır. BOA., DH.MKT.358/68, 08 L 1312/4 Nisan 1895; BEO.597/44732, 14 L 1312/10 Nisan 1895.

³⁷ BOA., DH.MKT.1094/55, 5 Ca 1324/27 Haziran 1906.

³⁸ Padişahların verdikleri hediyeler hakkında kullanılan bir tabirdir. Arapça bir kelime olan atıyye hediye bahşiş demektir. Padişahlar muhtelif vesilelerle saray ve hükümet hizmetinde bulunanlara atıyye verirlerdi. Atıyye olarak para verildiği gibi kılıç, saat, enfiye kutusu da verilirdi. Pakalın, *a.g.e.*, C.I., s. 110-111.

³⁹ BOA.,DH.MKT.1171/40, 23 R 1325/5 Haziran 1907.

⁴⁰ BOA., DH.MKT.54/20, 23 B 1311/30 Ocak 1894.

⁴¹ BOA.,DH.MKT. 1497/35, 15 R 1305/31 Aralık 1887.

Bu dönemde dikkati çeken bir diğer husus, tev'em maaşı ile ilgili olmamakla birlikte, çocuğun sağlığını ve varlığını korumaya yönelik bir tedbirdir. Buna göre, sekiz kıyye⁴² buğday çalmasından dolayı üç ay hapse mahkûm olan Erzurum vilayeti Pasinler kazası Yakak karyeli Esmâ adlı kadın hapisanede ikiz çocuk dünyaya getirmiştir. Esmâ'nın mahkûmiyet süresinin 2/3'sini doldurmasından ve çocukların da perişan olmamasından dolayı kadının affına karar verilmiştir.⁴³ Anne ve çocukların mağduriyetini gidermek için verilen bu karar oldukça önemlidir. Çünkü bu olay anne ve çocukların sağlığı ile yetiştirme ortamına dikkat edildiğini göstermektedir.

Aileler, tev'em maaşı bağlanma talebinde bulunurken özellikle çocuklarının doğdukları tarihten itibaren ödenmesini talep etmektedirler. Yani maaş ödemesinde başvurdukları tarihin esas alınmamasını çocukların doğumunun esas alınmasını istemektedirler.⁴⁴ Eftatıyus adında bir şahıs ikiz çocuklarına maaşlarının başvurduğu tarihten itibaren verildiğini, halbûki emsallerinin çocuklarına doğumlarından itibaren ödendiğini vurgulamıştır. Bu nedenle çocukları için ödenmeyen 33 aylık maaş talep etmiştir.⁴⁵

Bunun yanı sıra, bu maaşın çocuklara kaç yaşına kadar ödeneceği konusunda bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Tokad ahalisinden Çil Halil oğlu Mehmed ile Zile ahalisinden Mazlum oğlu Mehmed'in ikiz doğan kız çocuklarına "*infâka ademî'l-iktîdar bulunduklarından*" "*hayat-ı tezevvüclerinde kat' olunmak şartıyla mahalleri varidat belediyesinden şehr-i otuzar gurus maaş tahsisi*" uygun görülmüştür.⁴⁶ Kız çocukları için kabul edilen bu kuralın erkek çocuklara da uygulandığı görülmektedir. Öyle ki, Trablusgarp vilayeti Âcilat kazası ahalisinden Mehmet bin Ali bin Milâd'ın ikisi erkek diğer ikisi kız olmak üzere, iki defa ikiz doğumun gerçekleşmesinden sonra, bu çocuklarından kızlara evleninceye kadar, erkeklere ise 20 yaşlarına kadar maaş verildiği tespit edilmektedir.⁴⁷ Ancak Trablusgarp vilayetinde farklı bir uygulama dikkat çekmektedir. Vilayette toplamda 21 tev'em çocuğa 10 yaşına kadar 30'ar gurus maaş tahsisi yapılacağı ve çocuklardan birinin 3 yaşına gelmeden ölmesi hâlinde diğerine 3 yaşına kadar maaş bağlanmaya devam edileceği belirtilmektedir.⁴⁸ 1903 yılına tarihlenen bu gibi belgelerin sayısını çoğaltmak mümkündür.⁴⁹ Bu belgelerden, ilerleyen dönemlerde devletin yaş sınırını düşürdüğü tespit

⁴² Okka, dört yüzdirhem. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 596.

⁴³ BOA., BEO.1491/111755, 24 M 1318 /24 Mayıs 1900.

⁴⁴ BOA., DH.MKT.1880/91, 16 Ra 1309/20 Ekim 1891.

⁴⁵ BOA., DH.MKT.1734/64, 02 Za 1307/20 Haziran 1890.

⁴⁶ Bkz. Ek:I BOA.,DH.MKT.1490/31, 16 C 1305/29 Şubat 1888.

⁴⁷ BOA., DH.MKT.1598/35, 24 C 1306/25 Şubat 1889; DH.MKT.1486/63, 04 C 1305/17 Şubat 1888.

⁴⁸ Bkz. EK: IV BOA., DH.MKT.675/3, 26 Z 1320/26 Mart 1903.

⁴⁹ BOA., DH.MKT.729/24,2 R 1321 /28 Haziran 1903; DH.MKT.1096/46, 11 Ca 1324/3 Temmuz 1906 vb.; Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s. 85.

edilmektedir. Bunda, muhtemelen isyanlar, savaşlar vs. gibi felaketlerin yol açtığı malî sıkıntılarının etkili olduğu tahmin edilebilir.

Maaşların farklı miktarlarda ödenmesi, aileleri bu konuda zaman zaman harekete geçirmiştir. Bazı ebeveynler, emsâlinin daha fazla aldığını görünce zam talebinde bulunmuşlardır. Bolu kazasından Şeyh Veli oğlu Aşçı Mustafa tev'em çocuklarına 15'er guruş maaş tahsis edildiğini söylemiş; emsâlinin daha fazla aldığını belirtip durumunun da kötü olduğunu bildirerek, zam talebinde bulunmuştur.⁵⁰ Bunun üzerine "*kendisinin pek perişan ve merhamete şâyan bir halde bulunmasından ve emsâline 30'ar guruş maaş verilmekte olduğundan bahisle hâl-i perişâniyesine merhameten ve emsâline tevfiken*" maaşın 30'ar guruşa çıkarılmasına karar verilmiştir.⁵¹ Bartın ahalisinden ve talebe-i ulûmdan Said Osman'ın ikizlerine de evvelce başvurusu üzerine 25'er guruş maaş tahsis edilmiş, ancak Osman'ın başka bir geçim kaynağı olmadığından ve muhtaç durumundan dolayı tev'em maaşı 30 guruşa çıkarılmıştır.⁵²

Anne veya babaları vefat eden çocuklara ise, muhtâcin maaşı içerisinde hem fakir hem de kimsesiz oldukları için maaş bağlanmakta ve diğer tüm ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Yani bu türden şahıslara tev'em maaşı yanında sadaka-yı senîyeler bağlanmıştır. Merzifon'un Çavundur karyesinden Kezban üçüz çocuğunu doğurduğu sırada vefat etmiştir. Böylece hem zevcesi İbrahim'in fakir olmasından hem de yetim kalmalarından dolayı çocuklara 100'er guruş maaş tahsis edilmiş, ayrıca giyim ve barınma gibi tüm ihtiyaçları karşılanmıştır. Annelerinin vefatından dolayı çocukları emzirecek kimse olmadığı için günlüğü 2'şer guruşa sütanne tayin edilmiştir. Üçüzlere Ali, Ahmed ve Aşir ismi verilmiştir.⁵³ Yine ihtiyaç sahibi olan Beşiktaş'ta sâkin Mukaddes Hanım'ın eşinin vefat etmesinden dolayı ikizleri Fâtıma ve Âişe'ye 30'ar guruş maaş tahsis edilirken, Mukaddes Hanıma da 60 guruş sadaka-yı senîyye verilmiştir.⁵⁴

Yukarıdaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mesela, Rize'nin Muskaş köyü ahalisinden vefat eden Sadık efendinin ikizleri Hasan ve Hüseyin'e Belediye sandığından 12'şer buçuk guruş maaş tahsisinde bulunulmuştur.⁵⁵ Yine, Konya'nın Elmalı kazasında bulunan Bekir'in vefat etmesinden dolayı kimsesiz kalan iki kızına, emsallerine olduğu gibi, belediyeden ödenmek üzere 30'ar guruş maaş tahsis edilmesine karar verilmiştir.⁵⁶ Anlaşıldığı üzere devlet, anne ve babanın birisinin vefat etmesi hâlinde, çocuklara maaş bağladığı gibi geride kalan diğer ebeveyne de yardımda bulunmaktadır. Aynı şekilde annenin vefat

⁵⁰ BOA., DH.MKT.1495/70, 07 B 1305/20 Mart 1888.

⁵¹ BOA., DH.MKT.1452/57, 15 M 1305/3 Ekim 1887.

⁵² BOA., DH.MKT.43/12, 04 Za 1310/20 Mayıs 1893.

⁵³ BOA., DH.MKT.473/53, 28 Z 1319/7 Nisan 1902.

⁵⁴ BOA., DH.MKT.659/01, 27 Za 1320/25 Şubat 1903.

⁵⁵ BOA., DH.MKT.294/63, 13 R 1312/14 Ekim 1894.

⁵⁶ BOA., DH.MKT.1513/75, 08 L 1305/18 Haziran 1888.

etmesi hâlinde çocuklara sütanne temin etmekte çocukların büyümesi ve beslenmesine özen göstermektedir.

Ordu mensubu olanların zevcelerinin ikiz ve üçüz çocuk doğurmaları üzerine, çocuklarına maaş bağlanırken eşlerine de atıyye-i seniyye ihsan edilmektedir. Askerlere de çeşitli taltifler verilerek görevlerini daha iyi yerine getirmeleri sağlanmakta ya da geriye kalan askerlik süreleri tamamlanmış sayılmaktadır. Örneğin, dördüncü ordu ikinci nişan taburu sekizinci bölük eri Tonyalı Mustafa'nın zevcesi Âişe'nin iki sene içerisinde dördüz ve üçüz doğumlar yapması nedeniyle 1895 yılında kadına bir miktar atıyye-i seniyye verilirken çocuklarına 30'ardan 210 guruş maaş bağlanmıştır. Bu ilginç doğum olayı Trabzon valisinin de dikkatini çekmiştir. Vali, Sadarete yazdığı dilekçesinde söz konusu kişinin eşi olan Mustafa'nın askerliğini tamamlamış sayılarak taltif edilmesini arz etmiştir⁵⁷. Bu istek olumlu karşılanmış ve Mustafa askerliğini tamamlamış sayılarak, Trabzon'a dönmesine karar verilmiştir.⁵⁸

Bir başka örnekte Kürt oğlu Mustafa, 1896'da Yunanistan'a orduda görevli giden oğlunun eşinin üçüz erkek çocuk doğurmasından dolayı yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine üçüzlere 60 guruş maaş bağlanmış, validelerine de 250 guruş atıyye-i seniyye bahşedilmiştir.⁵⁹ Yine, İkinci Fırka Derbend Bölüğünde asker olan Nevşehirli Arif'in ikiz çocuk doğuran eşine 200 guruş maaş bağlanmıştır.⁶⁰ Örneklere bakıldığında, tev'em maaşının sadece sivilere değil, ordu mensuplarına da verildiği anlaşılmaktadır.

Tev'em maaşları aniden ya da çeşitli sebeplerden dolayı kesilebilmekteydi. Bu konuda ailelerin sıkıntılarını bildirdiği pek çok dilekçe bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, devlet, tev'em çocuklara bağlamış olduğu maaşları birisinin ölmesi hâlinde diğerine iktisadî sebeplerden dolayı 3 yaşına kadar vermekteydi. Çünkü tev'em maaşlarına talep oldukça fazladır. Bu açıdan devletin ölen ikizin diğer eşine 3 yaşına kadar ödeme yapması bile oldukça önemlidir. Tev'em ödemesinde, ikizlerden birinin hayatını kaybetmesi halinde maaşın kesilmesi belgelerde nadir görülmeyen bir durumdur. 1905 yılında Trablusgarp valisi, ikizlerden birinin 3 yaşına varmadan vefat etmesi halinde diğer çocuğa tekrar maaş bağlanması yönünde taleplerin çok fazla olduğunu belirtmiş ve bu sorunun çözüme kavuşturulmasını istemiştir.⁶¹ Ancak bunun yanı sıra, durumun istisnaları da mevcuttur. Çünkü arşiv belgeleri arasında ikizlerden birinin ölmesi hâlinde maaşın kesilmesiyle birlikte "*fakr û zarûrete düçar*" olduğunu bildiren aileler bulunmaktadır. Bunlar vefat eden çocuklarının ardından bu maaşın devam etmesini istemektedirler. Örneğin, Hatice Hatun

⁵⁷ BOA., DH.MKT.358/68, 08 L 1312/4 Nisan 1895.

⁵⁸ Bkz. EK: III BOA., BEO.597/44732, 14 L 1312/10 Nisan 1895.

⁵⁹ BOA., BEO.971/72814, 30 M 1315/1 Temmuz 1897.

⁶⁰ BOA., BEO.1771/132754, 17 N 1319/28 Aralık 1901.

⁶¹ BOA., ŞD.2329/8, 12 B 1323/12 Eylül 1905.

"tev'em çocuklarından birinin vuku'-ı vefatı cihetiyle birinci dairece her ikisinin maaşı kat olunacağından ve zarûret hâlinde bahisle geriye kalan oğlu Hasana müceddeden 30 guruş maaş tahsis" talebinde bulunmuştur.⁶² Bazen ikizlerin ikisinin birden ölümü ile birlikte anne de mağdur olmakta ve kendisine tekrar maaş bağlanmasını istemektedir. Meselâ, Aîşe Hatun, tev'em çocuklarının 10 yaşına vâsil olmaksızın vefatı sebebiyle bunlara verilen maaşın kesildiğini söylemiş ve perişan durumda olduğunu belirterek tekrardan kendisine maaş bağlanması talebinde bulunmuştur.⁶³

Çocukları hayatta olduğu hâlde maaşları sebepsiz yere aniden kesilen aileler de bulunmaktadır. Bunlar muhtaç durumda olduklarını belirterek, maaşlarının eskisi gibi devam etmesi talebinde bulunmuşlardır.⁶⁴ Çemişgezek kazasının Hindî köyünde bulunan Âlemdar oğlu Salih, tev'em olarak doğan çocuklarına maaş bağlandığını, ancak, bu ödemedi sadece 6 ay kadar istifade edebildiklerini, sonrasında sebepsiz yere maaşın kesildiğini bildiren bir dilekçe yazmıştır.⁶⁵ Kızıltaş mahallesi Talât efendi sokağında oturan Melek Hanım ise, çocuklarına bağlanan 60 guruş maaşın 9 yaşına geldiklerinde kesildiğini bildirmiştir. Yapılan tahkikatta Melek Hanım'ın "müste'ciren (kiracı olarak) sâkin bîkes ve fakir olub maaş-ı mez'kûr ile geçinmekte olduğu anlaşılmış" ve 60 guruş maaşın tekrar bağlanması münasip görülmüştür.⁶⁶ Bu gibi kesilmelerin yaşanmasında Devlet Hazinesi'nin içinde bulunduğu zorlukların etkili olduğu tahmin edilebilir. Bu yüzden devlet, tev'em maaşı alan kişilerin iyice tahkik ettirilmesini istemiş ve gerçekten fakir olan kişilere verilmesi yönünde talimatlar vermiştir. Talepler oldukça fazla olduğundan⁶⁷ şartlara uymayanların başvuruları doğrudan reddedilmiştir. Bunlardan birisi de Mülâzım Ahmed Ağa'dır. Mülâzım Ahmed Ağa'nın başvurusundan sonra yapılan incelemede muhtâcinden olmayıp muvazzaf olduğundan dolayı talebi reddedilmiştir.⁶⁸ İkiz çocuklara ve bazı muhtaçlara ödenen maaşların sekteye uğramaması için devlet çeşitli tedbirler

⁶² BOA., DH.MKT.363/78, 21 L 1312/17 Nisan 1895.

⁶³ BOA., DH.MKT.54/20, 23 B 1311/30 Ocak 1894.

⁶⁴ BOA., DH.MKT.681/41, 8 M 1321/6 Nisan 1903; DH.MKT.1744/5, 02 Z 1307/20 Temmuz 1890; DH.MKT.1842/57, 9 Za 1308/16 Haziran 1891; DH.MKT.1591/19, 3 C 1306/4 Şubat 1889; DH.MKT.718/25, 7 Ra 1321/3 Haziran 1903.

⁶⁵ BOA., DH.MKT.708/50, 18 S 1321/16 Mayıs 1903.

⁶⁶ BOA., DH.MKT.1146/60, 30 Z 1324/13 Şubat 1907; Biga sancağı Mutasarrıflığı'na yazılan bir arzuhalde de Münire Hanım tev'em tevellüd eden çocuklarına 30'ardan 60 guruş maaş bağlandığını ancak bu maaşın kısa bir süre sonra kesildiğinden dolayı zarûret içerisinde bulunduğunu bildirmiştir. Yapılan tahkikatla iktizâsının ifâsına karar verilmiştir. BOA., DH.MKT.704/68, 11 S 1321/9 Mayıs 1903.

⁶⁷ BOA., DH.MKT.1460/59, 16 S 1305/3 Kasım 1887. Tarihli belgede ikiz çocuklarla muhtâcinden çok sayıda çocuk ve şahısa belediye varidatından 30 guruş maaş tahsisi yapıldığı ancak, taleplerin çok olması verilmesi zarûri olan muhtâcin maaşlarını sekteye uğratacağından keyfiyetin müzakere olunarak bir karara bağlanması istenmektedir.

⁶⁸ BOA., DH.MKT.1751/87, 29 Z 1307/16 Ağustos 1890.

almıştır. Bunlardan birisi yukarıda da belirtildiği üzere, tev'em maaşı bağlanacak kişinin gerçekten fakir olup olmadığının araştırılmasıdır.⁶⁹ Diğeri ise, bazı gelir kaynaklarının hazineye aktarılıp özellikle muhtâcin ve tev'em çocuk maaşlarına ayrılmasıdır. Gazhaneler İdaresi tahsisatının bu yönde aktarılması en güzel örnektir.⁷⁰

Önceki dönemlerde olduğu gibi II. Abdülhamid döneminde de tev'em maaşlarının verilmesinde Müslüman ve gayr-i müslim ayrımı yapılmamıştır. Devletin tebaası altında yaşayan gayr-i müslim ailelerin dünyaya gelen ikiz ya da üçüz çocuklarına da maaş bağlanmıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde başka milletlere mensup olup da Osmanlı tebaası olarak yaşayan bütün halkın bu yardımdan istifade ettikleri arşiv belgelerine yansımıştır.⁷¹

İstanbul'da Beyoğlu, Fener, Kumkapı vb. gibi yerlerdeki Rum, Musevi ve Ermeni aileler "*zarûret-i hâlınden bahisle tev'em tevellüd eden çocuklarına maaş tahsisi istidasında*" bulunmuşlar; ihtiyaç sahibi olup olmadıkları araştırılan ailelerin "*el-yevm ber-bayat*" bulunan çocuklarına buldukları belediye dairelerince 30'ar guruş maaş tahsisi yapılmıştır.⁷²

Tev'em maaşından yaygın bir şekilde istifade eden gayrimüslim unsurların bulunduğu yerlerden biri Selanik'tir. Buradaki bazı gayri müslim aileler, tev'em olarak doğan çocuklarının besleme ve bakım ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmadıklarını belirten bir dilekçe yazmışlardır. Yapılan inceleme üzerine bu şahısların tev'em çocuk sahibi oldukları, fakir durumda buldukları ve bu çocukları bakıp besleyecek ekonomik güçleri olmadığı anlaşılmıştır. Bunun sonucunda, bahsedilen çocuklara 30'ar guruş maaş bağlanmasına karar verilmiştir.⁷³

⁶⁹ BOA., DH.MKT.1384/24, 14 Ra 1304/11 Aralık 1886.

⁷⁰ BOA., DH.MKT.1754/85, 08 M 1308/24 Ağustos 1890.

⁷¹ Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s. 79.

⁷² BOA., DH.MKT.48/20, 11 Za 1310/27 Mayıs 1893; DH.MKT.57/9, 19 Za 1310/4 Haziran 1893; DH.MKT.1369/47, 03 M 1304/2 Ekim 1886 ; DH.MKT.1484/70, 27 Ca 1305/10 Şubat 1888; DH.MKT.1486/34, 03 C 1305/16 Şubat 1888; DH.MKT.1486/42, 03 C 1305/16 Şubat 1888; DH.MKT.1659/40, 23 M 1307/19 Eylül 1889; DH.MKT.1762/98, 6 S 1308/21 Eylül 1890 vb.

⁷³ Bkz. EK: V.I-II BOA., DH.MKT.708/7, 16 S 1321/14 Mayıs 1903.

4 Haziran 1902 – 26 Şubat 1903 tarihleri arasında Selanik'te maaş bağlanan 10 gayrimüslim tev'em çocuğun ismi aşağıdaki gibidir:

<i>Mahallesi</i>	<i>Ebeveynlerin isimleri</i>	<i>Tev'em çocukların isimleri</i>	<i>Arzuhal tarihi</i>	<i>Numerosu</i>
<i>Menşe kariyeli</i>	<i>Yamuş binti Abdullah</i>		<i>28 Teşrin-i ervel 1318</i>	<i>11 01</i>
<i>Bornazlı kariyeli</i>	<i>Jandarma Ahmed bin Mustafa</i>	<i>Makbule ve Teyfik</i>	<i>7 Teşrin-i ervel 1318</i>	<i>1031</i>
<i>İkişerefli mahallesinden</i>	<i>Mehmed Aziz bin Hüseyin</i>	<i>Abdülkadir ve Kadriye</i>	<i>23 Kânun-ı ervel 1318</i>	<i>1235</i>
<i>Polya “</i>	<i>Misavn Gavril bin Ravil</i>	<i>Estere ve Gavril</i>	<i>26 Kânun-ı ervel 1318</i>	<i>1282</i>
<i>Çayır “</i>	<i>Yuda veled-i Yusuf</i>	<i>Mareh ve Yeciil</i>	<i>14 Kânun-ı sâni 1318</i>	<i>1287</i>
<i>Ayanikola “</i>	<i>Mayer Sambon Persi</i>	<i>Ezmiralde ve Bünyade</i>	<i>24 Kânun-ı ervel 1318</i>	<i>1292</i>
<i>Sülhbane “</i>	<i>Sambon Yesim Garotas</i>	<i>Hayim ve Davud</i>	<i>13 Şubat 1318</i>	<i>1395</i>
<i>“</i>	<i>Kasab Yafa Namyaz</i>	<i>Danyel ve Liyabo</i>	<i>19 Şubat 1318</i>	<i>1420</i>
<i>Ragoz “</i>	<i>Davi Hanum Foben</i>	<i>Benyamiş ve Simbon</i>	<i>22 Mayıs 1318</i>	<i>383</i>
<i>Cezri kasım paşa mahallesinden</i>	<i>Ayaf Meşven zevcesi Feralto</i>	<i>Mişon ve Bevinde</i>	<i>13 Şubat 1318</i>	<i>1422</i>

Tabloda belirtilen tev'em çocuklar yanında, Selanik'te bulunan pek çok Rum, Musevi ve Ermeni ailelerin tev'em maaşı için devlete dilekçe yazdığı ve devletin bu ailelere tev'em maaşı bağladığı birçok arşiv belgesinden anlaşılmaktadır.⁷⁴

İstanbul, Selanik örneklerinde olduğu gibi, Anadolu'nun farklı bölgelerinde ve hatta Trablusgarp gibi İstanbul'dan uzak bölgelerde yaşayan gayrimüslimlerin tev'em çocuklarına ihtiyaç halinde yardım yapılmıştır.⁷⁵ Tüm bu örnekler bakıldığında, yardımların Osmanlı Devleti'nde dinî, coğrafi etkenler de göz önünde bulundurulmadan ekonomik açıdan zor durumda olan fakir ve ikiz çocuk sahibi ailelere verildiği tespit edilmiştir.

Sonuç itibariyle, tev'em maaşı, ailelerin daha fazla çocukla geçim sıkıntısı çekmelerini önleme niteliği açısından oldukça faydalı olan bir uygulamadır. Aylık

⁷⁴ BOA., DH.MKT.295/33, 14 R 1312/15 Ekim 1894; DH.MKT.889/76, 08 B 1322/10 Eylül 1904; DH.MKT.1189/71, 4 B 1325/13 Ağustos 1907; DH.MKT.1196/49, 26 B 1325/8 Nisan 1888; DH.MKT.1200/61, 11 Ş 1325/19 Eylül 1907; DH.MKT.1714/21, 12 Ş 1307/3 Nisan 1890; DH.MKT.1846/67, 25 Za 1308/2 Temmuz 1891 vb.

⁷⁵ BOA., DH.MKT.1745/71, 06 Z 1307/24 Temmuz 1890; DH.MKT.1740/29, 20 Za 1307/8 Temmuz 1890 vb.; BOA., DH.MKT.675/3, 26 Z 1320/26 Mart 1903. Başka örnekler için bkz. Dinç-Şimşek-Eroğlu, *a.g.m.*, s. 89.

olarak bağlanan bu yardım ile ailenin iki ya da üç çocuğa birden sahip olmasının getirdiği maddi külfet ortadan kalkmakta, insanlar rahat bir nefes almaktadır. Bu dönemde kızlara kendi hayatlarını idame ettirecek hale gelinceye kadar verilen bu maaşın, erkeklere yaş sınırı getirilerek verildiği tespit edilmiştir. Annesi ve babası vefat eden çocuklara hem fakir hem de kimsesiz oldukları için bu yardım sağlanırken, bunun yanı sıra annesi vefat edenlere sütanne tayini de yapılmıştır. Ordu mensubu olan kişilerin zevceleri ikiz, üçüz çocuk doğurduklarında bu kişilere görevlerini daha iyi yerine getirmeleri için çeşitli taltifler verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca eşleri vefat eden ya da gerçekten muhtaç durumda olan kadınlara verilen atıyye ve sadaka-yı seniyyeler de bu dönemde çocuk ile birlikte annenin geçimine önem verildiğini göstermiştir. Belediye gelirlerinden ödenen tev'em maaşında, yapılan ödemelerde zorlanan belediyelere, gönderilen emirlerle herhangi bir aksaklığa ve ertelemeye fırsat verilmemesi için ikazlar yapılmış ve ödemelerin devam etmesi için gereken destek sağlanmıştır.

Tev'em maaşı uygulamasının, II. Abdülhamid döneminde katlanarak arttığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, devletin askerî, siyasî ve ekonomik bakımdan en zor günlerini yaşadığı dönemlerde dahi yardıma muhtaç ailelerin ikiz ve üçüz çocuklarına maaş bağlama işini aksatmadığı görülmektedir. İşkodra, Erzurum, Trablısgarp, Selanik, Trabzon, Bartın, Konya vs. gibi devletin dört bir köşesine Müslüman gayr-i müslim ayrımı yapılmadan bu yardımların ulaştırıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu maaş savaşlar, kıtlık, açlık, hastalıklar vb. gibi sebepler yüzünden azalan Osmanlı nüfusunu arttırma teşviği niteliği de taşımaktadır. Nitekim II. Abdülhamid dönemi uygulanan bu nüfus politikası çerçevesinde ıskat-ı cenin ve salgın hastalıklarla da etkin bir şekilde mücadele edilmiştir. Bütün bunlar da bu dönemde sosyal devlet anlayışının iyice belirgin hâle geldiğini göstermiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Kaynakları

-BEO.(Bâb-ı Âlî Evrak Odası), 668/50029, BEO.597/44732, BEO.597/44732, BEO.971/72814, BEO.1771/132754, BEO.1491/111755.

-C.BLD. (Cevdet Belediye) 78/3891, C.BLD. 85/4229.

-DH.MKT.(Dahiliye Mektubî), 521/18, DH.MKT., 1740/116, DH.MKT., 2055/24, DH.MKT., 1369/80, DH.MKT., 48/2, DH.MKT., 1171/40, DH.MKT.,1484/45,DH.MKT.,1553/17,DH.MKT.,1511/32,DH.MKT.1484/80, DH.MKT.1497/101,DH.MKT.1504/94,DH.MKT.,1603/56,DH.MKT.160/44,D H.MKT.1735/48,DH.MKT.1743/42,DH.MKT.1845/41,DH.MKT.1865/103,D H.MKT.43/12,DH.MKT.294/63,DH.MKT.889/76,DH.MKT.1452/5,DH.MKT. 1495/70, DH.MKT.44/30, DH.MKT.521/15, DH.MKT.521/16, DH.MKT.1740/116,DH.MKT.275/60,DH.MKT.2051/68,DH.MKT.1789/62,D

H.MKT.1745/71,DH.MKT.1736/12,DH.MKT.1417/16,DH.MKT.1528/41,
DH.MKT.118/13,DH.MKT.727/27,DH.MKT.1488/18,DH.MKT.1757/144,DH
.MKT.1484/23,DH.MKT.1565/71,DH.MKT.1603/60,DH.MKT.1734/65,
DH.MKT.1744/36,DH.MKT.1755/81, DH.MKT.358/68, DH.MKT.1094/55,
DH.MKT.1171/40,DH.MKT.54/20, DH.MKT. 1497/35, DH.MKT.1490/31,
DH.MKT.1598/35, DH.MKT.1486/63, DH.MKT.675/3,DH.MKT.729/24,
DH.MKT.1096/46,DH.MKT.1880/91,DH.MKT.1734/64,DH.MKT.1495/70,
DH.MKT.1452/57, DH.MKT.43/12, DH.MKT.473/53, DH.MKT.659/01,
DH.MKT.294/63, DH.MKT.1513/75, DH.MKT.358/68, DH.MKT.363/78,
DH.MKT.54/20, DH.MKT.681/41, DH.MKT.1744/5, DH.MKT.1842/57,
DH.MKT.1591/19, DH.MKT.718/25, DH.MKT.708/50, DH.MKT.1146/60,
DH.MKT.704/68,DH.MKT.1460/59, DH.MKT.1751/87, DH.MKT.1384/24,
DH.MKT.1754/85,DH.MKT.48/20,DH.MKT.57/9,DH.MKT.1369/47,DH.MK
T.1484/70, DH.MKT.1486/34, DH.MKT.1486/42, DH.MKT.1659/40,
DH.MKT.1762/98, DH.MKT.1745/71, DH.MKT.1740/29, DH.MKT.675/3,
DH.MKT.708/7, DH.MKT.295/33, DH.MKT.889/76, DH.MKT.1189/71,
DH.MKT.1196/49,DH.MKT.1200/61,DH.MKT.1714/21,DH.MKT.1846/67.

-HAT.(Hattı-ı Hümayun) 273/16054, HAT. 299/17782.

-İ.DH. (İrâde Dahiliye), 941/74472, İ.DH.730/50888.

-ŞD. (Şûra-yı Devlet), 1789/8, ŞD.2329/8.

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2010.
- Dinç, Güven- Şimşek Fatma- Eroğlu, Haldun, "Osmanlı İmparatorluğunda Tev'em Maaşı", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, Cilt 16, 2009, s.77-100.
- Düzgün, Mehmet Ali, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacin Maaşı Uygulaması", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.
- Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Öztürk, Mustafa, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler*, Cilt 10, Ankara 2002, s.802-822.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul 1993.
- Sakin, Orhan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuklara Yönelik Bilinmeyen Bir Uygulama", *Kültür*, Sayı 12, İstanbul 2008, s. 66-69.
- Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004.
- Yediyıldız Bahaeddin.-Öztürk Nazif, "Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları", *Hakkı Dursun Yıldız (der.), 150. Yılında Tanzimat İçinde*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992

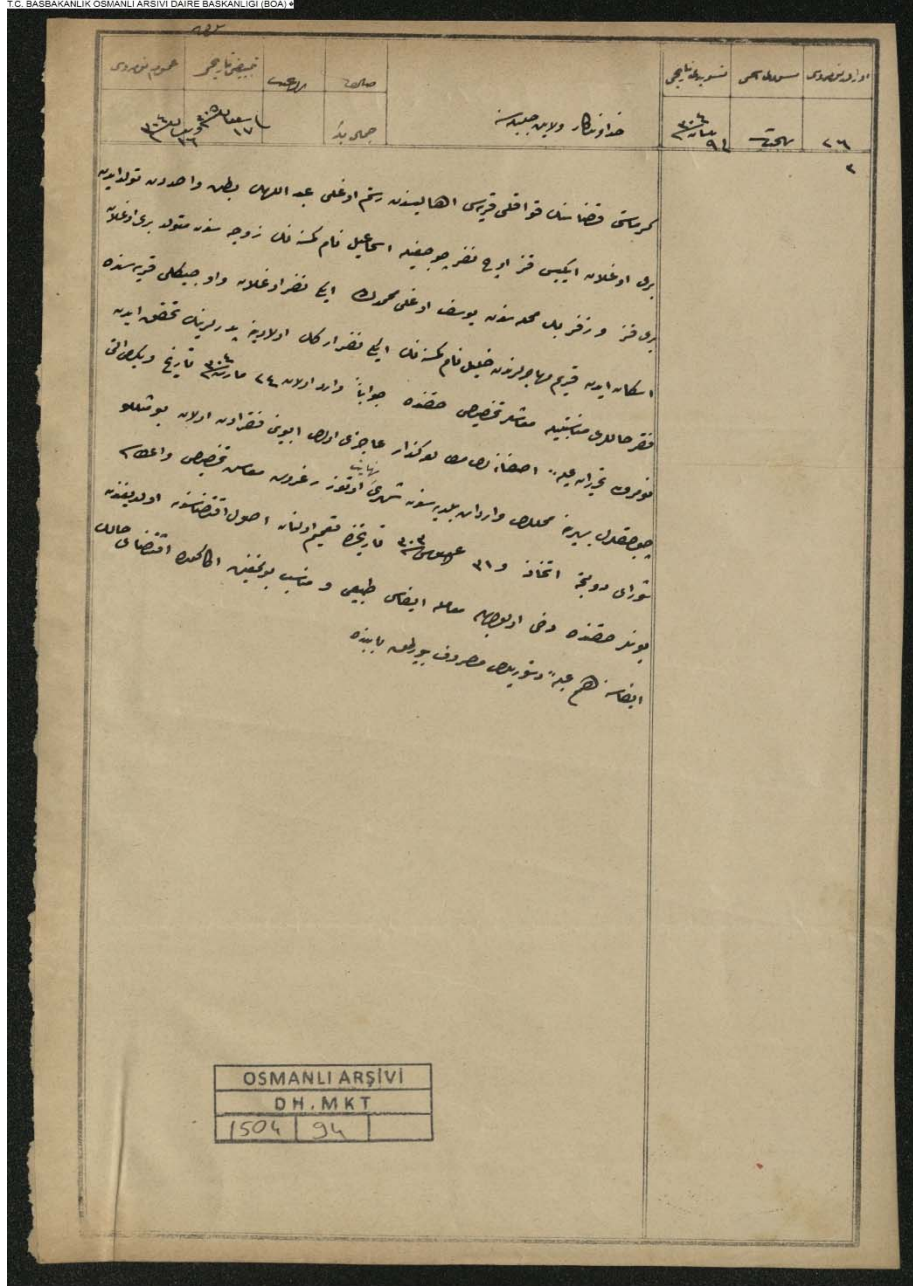
EK: I DH.MKT.1491.31

اولاد نوردکی سورگیسی ۱۶۷۷ قشقلقم ۵	یوسى دولمه بیهام	مهالده ر. د. د. د. د. بجه نجه پانجه هم نوردکی
<p> نفس توخارن خيالفتاح محوس اها بئونه در باب اها ساجده حیل خیل اوغ محول توم اولونه نولدر ایه حاجت و شیفه نام قیز ایه بئیشیکه خوتونه شیری اونه بئنه و دیزو بئیرین زنج حیل خیل اوغ حاجت کیر محوس اها بئونه دها حیلنه کما و طوم اوغ دیکر محول توم اولونه نولدر ایه کیر ایه شیری اولونه حوسه مقال محوری در زنده بئیر سوئنه قشقلقم حقیق دویسه بیه زونه در اولونه ۸۸ مع اولونه تاریخ دوز سک نوردکی کیزرده مضابط مظهرت ایزر شوی دوز لردی اولونه ایزر ایزر حیلنه بقیقات در بیانه ایه سزکانه قادی و اهلوزده دیزلایه مضابط ایزی قوزده بوسانه توم هو جهره وارزانه بئیرده و طرد اولونه حوسه مسکه قشقلقم اسان اها سوئنه اولونه در قوش حیل اوغ محول توم اوغ دیکر محول بطه دهم نولدر ایه اولونه ایزر کیزرده بئیر هو جهره انقاد حیل اوغ اولونه بولدر قادی مضابط موقوم ایه دیزلایه حیل اوغ اولونه ایزر در نه قوش حیل بئیر حیل اوغ اولونه اجه دوز واقعه و قشقلقم حیل اوغ اولونه حیل اوغ اولونه در زنده بئیر سوئنه شیری اولونه حوسه مسکه قشقلقم حیل اوغ اولونه حیل اوغ اولونه حیل اوغ اولونه در بیانه اولونه با کوره ایا بئیر ایزر هکت بولری ایزر </p>		

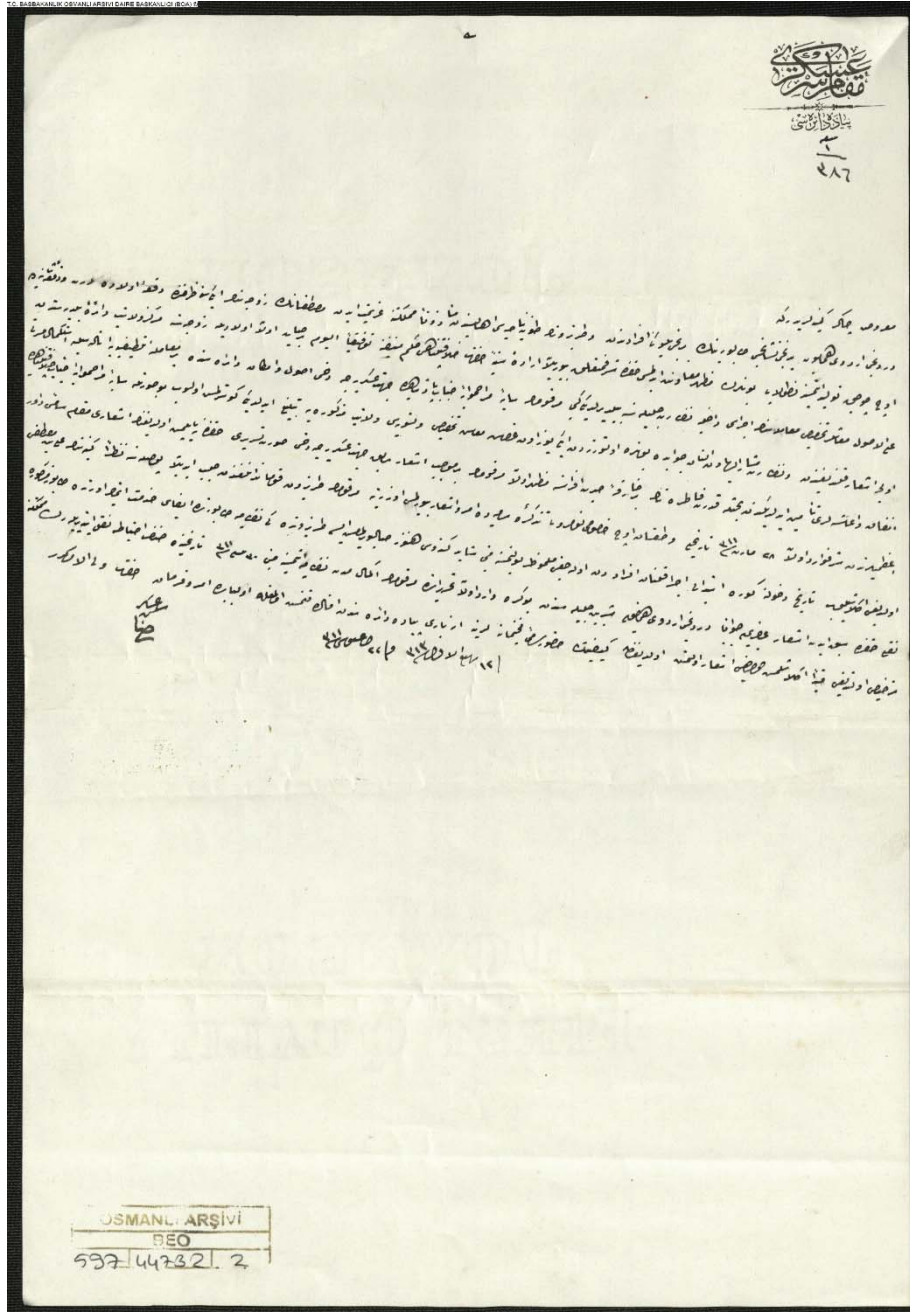
EK: II

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
DH. MKT
1504 34

EK: III

EK: IV

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOAI)

رافیه نظرت فیہ

جناب القیام
محمدرضا عی
۱۳۱۶

ایجازون: ریہ اسم و سکتہ و عمل تاشوری

ایجازون	ایجازون	ایجازون	ایجازون	ایجازون	ایجازون
مریم دولیہ	مریم دولیہ	مریم دولیہ	مریم دولیہ	مریم دولیہ	مریم دولیہ
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان
محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان	محمد عثمان

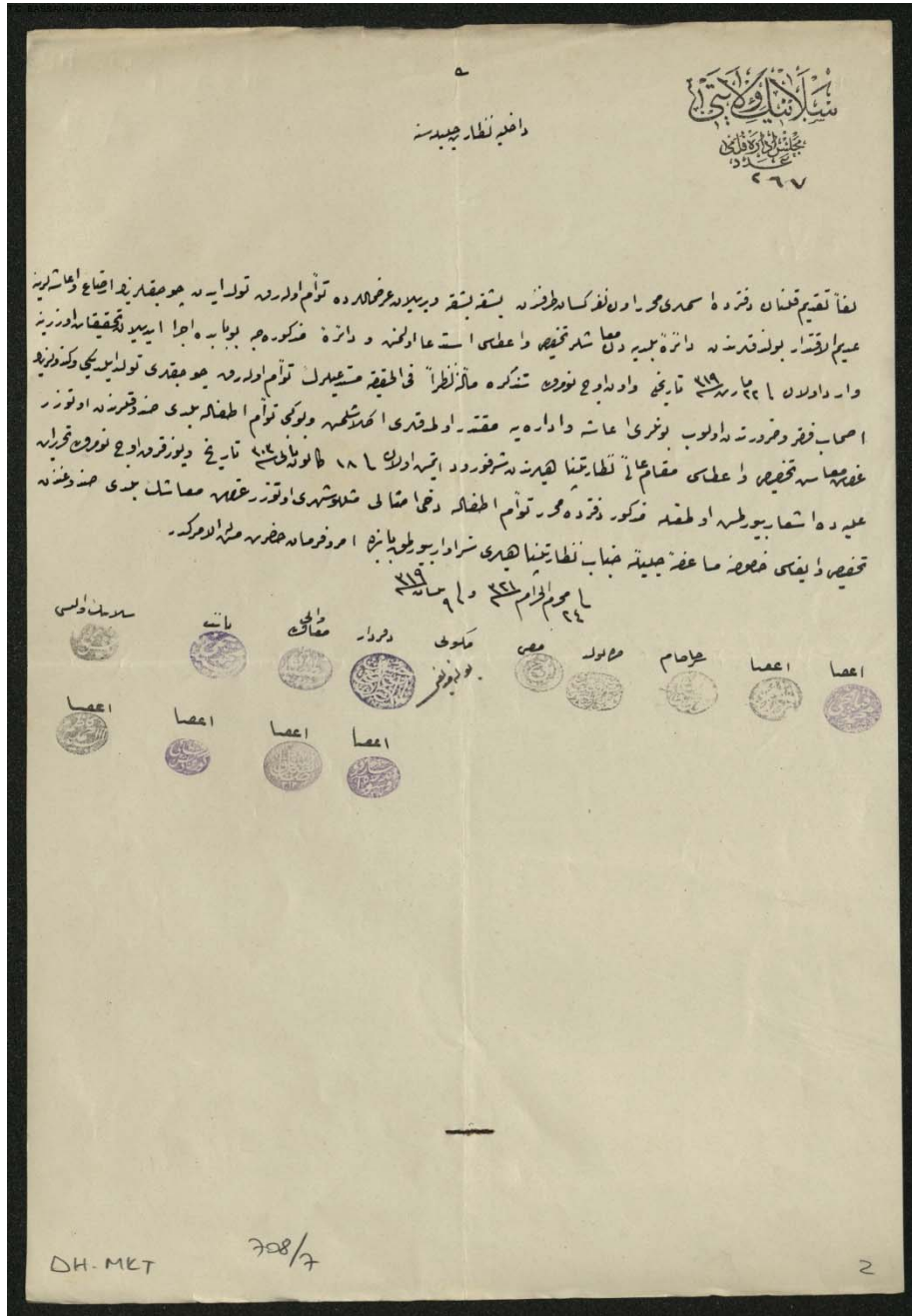
بلاہ محمد الہی اور اوج نرگسہ توأم اولدو تولد ابدوب العیوم ریصاة اولدو سکا وغللا دادو فرد جمنا کو می و فخر جوملا ارادہ تعمیر بنی مقداد فخر بنہ بقلہ بوتره احوال و جلہ معاشہ تہنہ استفادونی اور نیہ تحقیقات لازم لی لایلا اسکا اتم حرم بو نقلہ تلمیذ صی افانہ ری تمیہ اسمہ اولنہ بولایلا امرامہ عالما و جلہ اطفالی مرتبہ حیاتہ تاد قری جلدہ اولریانہ دھولونہ قدر اعمہ تغیرہ و بوترہ ری اوج یانہ واصل اولنہ و فاق ایدریلے حیاتہ تاد جدہ دیگر فردنہ معاشی اوج یانہ وار بجزہ ذہ و ریویانہ سکرہ قطع اولنہ اور نہ محمدی دور بنی سی وارداتہ صدقہ عافیتہ مہ نعتہ حضرت مکاری اولدو نہ بہرہ اوتور خوسہ معاشہ تہنہ صرفہ ما دونہ اعمہ بولایلا بایرہ اوردونہ حضرتہ لای امرگلیا، سکا

اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا
اعضا

کلی وانی
دریا

DH.MKT 675/3

EK: V.I

EK: V.II

نومردى	عضىلى نامى	توامى مەقدىلى نامى	ابونتىلى نامى	مەدەنى
۱۱۰۱	۱۸۱ نەپەسلىك		مەھەببەت غەسە	قىشقا قىزىق
۱۰۴۱	۷۶ مە	مەھەببەت دىۋانى	تەسۋىر نامە مەھەببەت	يولبار
۱۰۴۵	۱۰۴۵ نەپەسلىك	غەلىقەدەر دىۋانى	مەھەببەت نەپەسلىك	بەككەزىم مەھەببەت
۱۰۸۴	۱۰۸۴ مە	بەزە دىۋانى	مەھەببەت دىۋانى	نەپەسلىك
۱۰۸۷	۱۰۸۷ نەپەسلىك	مەھەببەت دىۋانى	بۇدە دىۋانى	ھەبەب
۱۰۹۴	۱۰۹۴ نەپەسلىك	ازىملىك دىۋانى	مەھەببەت دىۋانى	ئاماننىق
۱۰۹۵	۱۰۹۵ سەپەر	ھەبەب دىۋانى	مەھەببەت دىۋانى	سەھەب
۱۰۹۶	۱۰۹۶ مە	دەپنە دىۋانى	قەسەب نامە نامە	مەھەببەت
۰۸۴	۰۸۴ مە	بەزە دىۋانى	دەپنە دىۋانى	مەھەببەت
۱۰۴۴	۱۰۴۴ سەپەر	مەھەببەت دىۋانى	ئاماننىق دىۋانى	جەزىم مەھەببەت

DA MKT 70/3